

Castell de Gaià

Gaià

Ubicació

Comarca:	Bages
Lloc/Adreça:	Capella de Santa Àgata, al sector central del terme de Gaià
Emplaçament	Ctra. a Prats de Ll (BV-4401), al km. 5 camí que surt del raval de Gaià (indicat), uns 700 m a N i W
Alçada:	524

Coordenades:

Latitud:	41.919072131677
Longitud:	1.9181788511954
UTM Est (X):	410292
UTM Nord (Y):	4641357

Classificació

Número de fitxa	08090 - 60
Àmbit:	Patrimoni immoble
Tipologia	Jaciment arqueològic
Estil / època:	Medieval Modern
Segle	X-XVII
Estat de conservació	Dolent
Notes de conservació:	Restes força arrasades. Es desconeix l'estat de les restes que es poden conservar al subsòl
Protecció	Legal
Tipus de protecció:	BCIN
Europea – Atributs inspire:	National Monument Record – Defensa
Observacions protecció:	BCIN. 874-MH / R-I-51-5481 Decret 22/04/1949. BOE 05/05/1949
Data aprovació:	dv., 22/04/1949 - 12:00
Número inventari	CC.AA. 14216; IPA 969
Generalitat i altres inventaris	
Accés	Difícil
Ús actual:	Sense ús

Titularitat	Pública
Titular:	Ajuntament de Gaià
Fitxes associades:	
<u>Capella de Santa Àgata</u>	
<u>Tenant d'altar de Santa Àgata</u>	
Autoria de la fitxa	Jordi Piñero Subirana
Data de registre de la fitxa:	dt., 05/06/2018 - 02:00

Descripció

El castell de Gaià estava emplaçat al turó de Santa Àgata però tan sols en queden vestigis dels recintes murallats i d'altres possibles estructures medievals disperses. Es tracta d'un lloc encimbellat i amb bones vistes en totes direccions, que es troba uns 500 m al sud-est del nucli de Gaià. El castell era a l'extrem sud-oest d'un turó allargassat que es coneix amb el nom de Santa Àgata perquè hi ha una capella moderna (probablement del segle XIX) dedicada a aquesta advocació. En aquest indret ja hi havia hagut també un poblat o castrum defensiu d'època ibero-romana. Hi ha dos nuclis amb probables restes del castell. El primer al mateix cim del turó on hi ha la capella. Sembla que aquesta està assentada sobre un túmul circular envoltat d'enderrocs que podria correspondre a una torre o a l'edificació central del castell. Per tant, la construcció principal es trobaria força dèruida sota la capella, tot i que gran part del recinte o les zones més perifèriques es troben repartides per la resta del turó. La zona plana al costat de la capella pot correspondre a un terraplenament suportat per un mur de contenció al vessant nord. A l'entorn d'aquest nucli es conserven diferents anells concèntrics del que semblen murs de protecció del recinte, però és difícil saber quins correspondrien a l'obra originària medieval. El recinte més exterior, que va resseguint el perfil de la part alta del turó, conserva en diferents punts restes de mur desigual, lligat amb un morter molt terrós. Justament en aquest marge hi ha encastat un tenant d'altar, probablement dels segles X-XII, que indicaria que en algun lloc del turó hi havia hagut una antiga capella, ben probablement vinculada al castell i de la qual se n'ha perdut el rastre. Un segon nucli amb possibles restes es troba uns 100 m al nord-est de la capella. Al costat de l'actual camí d'accés es conserva el fonament d'un mur força llarg fet amb carreus mitjans. En aquest punt arribava un corriol que devia ser el primitiu accés al castell. Per tant, el mur podria correspondre a alguna estructura defensiva per protegir l'accés per aquest flanc, però no es pot descartar que correspongui a un mas, ja documentat al segle XIV, que va ser el substitut del castell. És d'un gran interès aquest camí que ascendia al turó pel vessant de llevant, en direcció nord-sud, i que estava protegit al llarg del seu recorregut final per successius murs ciclopis, fets amb grans blocs de pedra aprofitats dels desprendiments que hi ha hagut de cingleres. Considerem, però, que aquesta infraestructura defensiva estaria més aviat vinculada amb el jaciment ibero-romà, ja que es troba també al sector de Tornamira, als peus del turó pel vessant sud-oest. Evidentment, en època medieval aquesta muralla podria haver estat reutilitzada i adaptada per a la defensa del castell.

Observacions:

A més de BCIN el castell de Gaià també està protegit per les Normes Subsidiàries, Annex 1: entorn (Continuació de l'apartat Història). Pel que fa a la recerca arqueològica sobre el castell, l'estudiós Josep M. BADIA (1984: 118) ja va reportar la troballa de ceràmica ibèrica als peus del turó de Santa Àgata. Més tard, l'any 2002 el castell de Gaià va formar part d'una campanya de prospecció arqueològica dins el projecte "Prospeccions als Monistrols del Bages" amb el motiu d'aclarir l'origen del topònim Monistrol i verificar si es tractava inicialment de fundacions o de punts de vigilància i defensa d'època islàmica. La va dirigir Ramon Martí Castelló, de la Universitat Autònoma de Barcelona i, a més de Gaià, es van estudiar altres casos a Rajadell, Monistrol de Calders i Monistrol de Montserrat. En aquest cas no es va trobar cap indicatiu d'ocupació en època islàmica, però sí que es va

recollir ceràmica antiga al sector alt, on hi ha les restes del castell.

Història

Tot i que no ha estat objecte d'excavació, hi ha evidències arqueològiques que indiquen l'existència d'un assentament ibèric que se suposa que tindria dos nuclis: un situat al cim del turó i un altre als peus del turó, amb una funció probablement més d'habitatge. Sembla que al principi de la dominació romana el poblat hauria esdevingut un castrum o lloc de vigilància que no hauria tingut continuïtat en època imperial. Segons la ceràmica recollida superficialment, el turó seria reocupat amb la conquesta comtal de la fi del segle IX. La primera notícia documental coneguda del castell és de l'any 936, quan s'esmenta el "Castro Galiano, in Matamala"; és a dir, el castell de Gaià, al lloc de Matamala. El seu nom vindria de Gaianus o Galinanus, un primer repoblador del qual el castell hauria adoptat el nom. Es tracta d'un castell termenat amb un territori una mica més gran que l'actual municipi, incloent part del municipi de Santa Maria de Merlès. Al segle XI els senyors eminents eren el comte de Barcelona Ramon Berenguer I i la seva muller, i els monarques posteriors en van mantenir els drets. Segons Albert BENET (1984: 256) des del principi del segle XI els feudataris eren la família Balsareny; concretament un tal Bernat Guifré, probablement fill de Guifré de Balsareny. Bernat Guifré el llegà al seu germà Guillem, però com que aquest fou nomenat bisbe no en pogué exercir les funcions, de manera que el 1063 els comtes de Barcelona van infeudar el castell de Gaià, i també el castell veí de Balsareny, als germans Bernat i Miró Ricolf, que ja tenien el castell de Pinós i foren els primers barons de Pinós. El mateix any 1063 jura fidelitat Adalbert Ellemar com a castlà del castell. Així doncs, els barons de Pinós van passar a ser els senyors del castell de Gaià i encara ho eren al segle XIII, quan el titular era Galceran III de Pinós, que el 1277 el llegà en testament al seu fill Galceran IV. Dos anys més tard el rei va demanar i obtenir la potestat de diversos castells, entre ells el de Gaià, però va ser per pocs anys, ja que el 1313 la mare de Pere II Galceran de Pinós va obtenir el retorn de la potestat. Al segle XIV els Pinós abandonen la senyoria, que passa als Cornet, ja que el 1350 Galceran V de Pinós fa lliurament dels drets del castell al donzell Ferrer de Castellet, senyor del castell de Cornet, proper a Gaià. Els Cornet també van comprar, en aquest cas al rei, la jurisdicció del castell de Gaià l'any 1377. Van conservar la senyoria del castell al segle XV. A la primera meitat del XVI posseïa la senyoria Beatriu de Pons i de Castellet, casada amb Pere Joan de Vilagaià. Del segle XVII en endavant la senyoria pertanyia al rei i, en conseqüència, era el govern municipal qui en cobrava els censos. Així consta en el capbreu de 1692, on també es diu que el mas Noguera tenia el mas i l'heretat que d'antic s'anomenava "heretat del Castell de Gaya" (BADIA, 2016: 171). En aquesta època el castell era ja un simple mas. Aquest procés tal vegada ja s'havia iniciat segles abans, ja que el 1391 existia un mas anomenat "Castello", que havia de ser a la zona de l'actual Santa Àgata. D'altra banda, les dades arqueològiques semblarien indicar que el castell va ser abandonat de manera força prematura, al voltant del segle XII. Probablement al segle XIX es va erigir la moderna capella de Santa Àgata, de manera que el turó ha passat a ser conegut amb aquest nom. (Continua a l'apartat Observacions).

Bibliografia

BADIA, Josep M i altres (2016). "Història", "Arquitectura", Gaià, t'estimo. Reviu Gaià, Grup de Recerca, Gaià, p. 52-54, 66, 171. BADIA I MASGRAU, J. M. (1984) "Dades històriques i arqueològiques entorn de Navàs". XXVI Assemblea Intercomarcal d'estudiosos (1981). Manresa: Centre d'Estudis del Bages, vol. I, p.115-121. BENET CLARÀ, Albert; JUNYENT MAYDEU, Francesc; MAZCUÑAN BOIX, Alexandre (1984). "Castell de Gaià", Catalunya Romànica, vol. XI, "El Bages", Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, p. 256-257. CATALÀ ROCA, Pere (1976). "Castell de Gaià", Els castells catalans, vol. V. Rafael Dalmau Editor, Barcelona (2ª edició, 1997), p. 649-651. DAURA, A.; GALOBART, J (1982). L'arqueologia al Bages. Manresa: Col·legi de Doctors i Llicenciats (Les Fonts: Quaderns de recerca i

divulgació; núm. 5), p.87. MARTÍ, R., COLOMER, J. (2002). Memòria del projecte arqueològic Prospeccions als Monistrols del Bages. Arxiu Servei d'Arqueologia i Paleontologia. Núm. Reg. 5028
SÁNCHEZ, Eduard (1987). El poblament pre-romà al Bages. Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa.

